

**DESPRE ÎNALTĂ MEDIEVISTICĂ,
SCRUTÂND ISTORIOGRAFIC MODERNITATEA –
ȘTEFAN SORIN GOROVEI***

Pentru o eventuală dezbatere istoriografică asupra unei teme intitulabile *Medievistică și Modernistică*, numele și opera istoricului Ștefan Sorin Gorovei ar putea fi de specială implicare ori de foarte instructivă referință. Și numai dintr-un spontan sau „iute” reflex de strict profesionalism, protagoniști ai fiecărui sus-menționat domeniu de specializare istoriografică ar avea de invocat, ca de pe un „continent” depărtat de celălalt, tocmai scrierile și prelegerile universitare ale ilustrului medievist spre a pune sub semnul îndoielii, poate chiar al „zădărniceii”, dezbateră privind o temă ai cărei termeni de intitulare le-ar și părea mai curând disjunctivabili decât conjunctivabili. Iar care mai de care dintre acei protagoniști s-ar putea arăta surprins, dacă nu de-a dreptul contrariat de miza tematică, fie ea și în notă omagială, a scurtului comentariu de față.

Din lectura *operei* prin excelență de medievist, răzbate însă, ca de prim ordin, „învățătura” că autorul „s-a îngrijit”, la fiecare „treaptă” a ei, să-i confere înalt calificabilă rostuire atât pentru domeniul Istoriei Medievale, cât și întru mereu necesara regândire a sintezei de Istoria Românilor. De tânăr, imediat după absolvirea Facultății de Istorie, la Universitatea ieșeană, Ștefan Sorin Gorovei s-a văzut, prin articole găzduite de „Magazin istoric”, revistă din a cărei redacție a făcut câțiva ani parte, ca înadins preocupat să-și adecveze discursul, cu deja valențe savantice, și „așteptărilor” unui public relativ „larg” de cititori pasionați de istorie. Și-a imprimat discursului o personală notă cărturărească, din dorința-i, adeseori mărturisită, de a se face „citit și înțeles”. Iar preocuparea de așa ceva avea să-i fie definitorie pentru asumate orientări redacționale de reviste, precum „Anuarul Institutului... «A. D. Xenopol””, „Arhiva genealogică” și „Analele Putnei”, sau întemeieri instituționale, între care Comisia Națională de Heraldică, Genealogie și Sigilografie a Academiei Române, Institutul Român de Genealogie și Heraldică „Sever Zotta”, Colocviile Putnei, Programul de Cercetări privind Ideologia Medievală a Puterii etc. Prestigiul profesional realmente înalt și l-a îndrituit prin îndeosebi cărțile, studiile și articolele de specialitate sau prelegerile universitare și coordonarea de disertații de *master* ori de teze de doctorat. Recunoașteri internaționale, ca membru al Academiei de Genealogie, al Asociației Istoricilor Europeni și al Societății „Majestas”, i s-au binecuenit ca unuia dintre cei mai valoroși exponenți ai istoriografiei românești de pe la 1970 „încoace”.

Ca deosebită, calitativ vorbind, s-a învederat vocația mentorala a lui Ștefan Sorin Gorovei de școală istorică. Experiența de cercetător științific, la Institutul de Istorie „A. D. Xenopol” și Centrul de Istorie și Civilizație Europeană din Iași și de sub egida Academiei Române, i-a servit,

* Text publicat în „Scriptor”, anul IX, nr. 103-104, iulie-august (7-8) 2023, p. 30-34.

firește, mult, spre a-și etala prestația universitară în notă ca de la sine ei savantă, printr-un mereu exemplificant recurs înspre sursele documentare, suscitată de mai ales specioasa tematică a cursului și seminariilor de *Științe auxiliare Istoriei*. A îndrumat sau cultivat cercuri de specialiști, unul dintre ele, de Heraldică și Genealogie, apropiindu-și aura poate unică de cenaclu istoriografic. Este ceea ce în devenirea întregii noastre istoriografii nu s-a prea mai petrecut, prin comparabilă ținută emulativă. Va fi stat în vederile istoricului Gorovei exemplul lui Lovinescu, tot fălțicenean „de baștină”, mentor al celebrului cenaclu literar interbelic „Sburătorul”. Dintre marii noștri istorici, nici Xenopol, cu „Arhiva... din Iași”, n-a reușit și nici chiar Iorga, cu îndeosebi „Revista istorică”, să „strângă”, fiecare, după, de crezut, modelul maioreșcian al „Convorbirilor literare”, un durabil cerc emulativ, de chiar discipoli. În jurul „Revistei istorice române” a ființat un cerc de intensă emulație profesională, însă ca între colegi de „nouă școală”, hipercritică, cum ei înșiși au asumat-o, prin deliberată sustragere din raza „îndrumării” date lor de „copleşitorul” Iorga, de mai „veche generație”. Încolo, catedre universitare sau colective de cercetare și-au avut, fiecare, mentori, din îndeosebi resorturi coordonatorii de lucrări de licență, de teze de doctorat sau de proiecte/„teme” de cercetare. Ceea ce a conferit însă specială distincție mentoratului goroveian de cerc ori cenaclu istoriografic a fost și este degajarea sa de veleități „jupanale” sau de „a toate coordonator”, încât să i se umbrească exemplaritatea prestigiului profesional.

Spre parcă înapoi „șintite” cercuri de specialiști sau de „public cititor” și-a destinat Ștefan Sorin Gorovei fiecare carte, studiu ori articol, într-un decurs temporal „trecut” binișor de jumătate de veac. Cu talent, cu farmec de cuceritor de auditoriu și-a prezentat comunicările științifice și ținut prelegerile universitare, recurgând, pentru una sau alta dintre „ocazii” de felurile menționate, precum și în textele publicate, la un „pasaj” preambular, unde, pe lângă norma metodologică a legitimării „topice” și a evidențierii stadiului cunoașterii temei de referință, a căutat și să facă, după un clasic și totodată subtil procedeu de retorică, anamneza „aproprierii” personale de ea. O atare manieră de „a deschide” excursuri de specialitate de fie întinsă, fie restrânsă cuprindere tematică, dar mereu conforme exigențelor reușitei diegetice, a vădit-o încă din tinerețe, înălțând-o, cu timpul, la parametrii desăvârșirii profesionale. Fiecare carte „și-a deschis-o” în notă seniorială, posibil de nativă „sfătoșenie”, totdeauna încântătoare, prin *Cuvânt înainte* sau chiar *Înainte cuvântare*, doar pentru textul publicat al tezei de doctorat, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate* (Iași, 1997), conformându-se metodologiceii *Introduceri*, precedată însă, aceasta, de *O lămurire* și – cum altfel? – de *Cuvânt înainte*.

Fiecare *cuvânt* „deschizător” de câte o carte ori, după caz, de studii sau articole de specialitate oglindește, la Ștefan Sorin Gorovei, consonanța istoriografică de finețe cu tradiția cărturărească, chiar culturală, a tematicii abordate. Istoricului ieșean i-a fost cu totul străină conformarea scrisului său unor „clișee” ideologice, marxiste ori protocroniste. Tonul cărturăresc i-a fost arcă a salvării discursului de la acele „clișee”, fapt învederat și de luminozitatea de specific cultural românesc a titlurilor de texte publicate, de comunicări științifice și prelegeri universitare, titluri ca de diapazon pentru „curgerea” rândurilor de sub ele. Spre exemplificare, ar fi de redat, aici, chiar primele rânduri de mirific intitulată carte, *Mușatinii* (București, 1976):

Mai mult, poate, decât tomuri masive și studii erudite, versul lui Eminescu a introdus în conștiința publică această noțiune cu care ne-am obișnuit a desemna un impunător șir de figuri voievodale, purtători ai însemnelor domniei Moldovei, păstrate pentru urmașii bărbătești ai întemeietorului țării și dinastiei, Bogdan I.

Acel ton nu i-a umbrit însă, prin nimic, urmarea exigențelor de specialitate de spirit puternic pozitivist, în acribioase reconstituiri factuale și interpretări/comentarii adeseori axiomatice asupra acestora. Mai frumos spus, acel ton i s-a presupus, nutritor, cu o intens personalizată „sfătoșenie”:

Absența unor informații amănunțite despre viața privată a domnitorilor noștri – spre deosebire de cea a unor suverani occidentali, în legătură cu care se cunosc, uneori, detalii dintre cele mai surprinzătoare – face ca, de fapt, domnia și viața majorității domnitorilor români să aibă aproape aceleași sfere, suprapunându-se. Vom urmări, așadar, [...] istoria

unei familii strâns legată de istoria țării [...], alcătuirea unor monografii de domnitori rămânând, în continuare, un deziderat de frunte [...]. Am așezat [...] explicații privind organizarea dinastiei și tot ce ține de viața monarhului [...], pe de o parte pentru a da o imagine mai colorată a ceea ce a însemnat demnitatea voievodală – princiară, în fond – în veacurile de glorie a Mușatinilor, iar pe de altă parte pentru a ușura înțelegerea unor fapte și evenimente din cuprinsul povestirii însăși.

Iar un atare *credo* profesional și l-a nuanțat pentru monografia *Petru Rareș* (București, 1982):

Mărturisind aici dragostea cu care m-am îndreptat spre domnia lui Petru Rareș, pentru a o înțelege și apoi a o înfățișa în aceste pagini, adaug că am să explic ce a fost, cum a fost și de ce a fost; o seamă de observații, precizări și interpretări noi s-au impus de la sine, prin adunarea materialului documentar și pătrunderea lui. Ori de câte ori a fost posibil, am făcut loc textelor contemporane, reproducând pasaje din scrierile redactate sub dictarea domnului ori din rapoartele diplomatice care i-au consemnat cuvintele, întrucât din ele se conturează limpede personalitatea celui care a cărmuit Moldova în timpuri așa de tulburi, vreme de aproape două decenii.

Și de menționat ar fi că un atât de expresiv *credo* s-a mulat pe „o visare” de elev, la Fălticeni, lângă Baia, „de a ști și a scrie” despre întemeietorii Moldovei și urmașii lor voievodali. Și a prins „a ști și a scrie” despre aceia, cu exemplar control de date sau noțiuni și măiastră „mănuire de condei”.

Cuvinte de felul celor sus-redate, selectabile crestomatic deodată cu altele din scrierile aceluiasi proficient autor, s-ar putea ilustra ca mult folositoare *introducere* pentru cel puțin medievistica românească, de natură a captiva spiritele celor prin vocație studiosi. Pentru istoricul Gorovei a contat, cu evidentă prioritate, deplina concordanță între enunțul tematic, suscitant de valențe sintagmatice ale fiecărui titlu de scriere, și conținutul textual de date și interpretări, asimilabile, toate, exemplarității diegetice. Reușita de netăgăduit i-a venit din solide temeuri documentare și largi orizonturi de lectură, cu mult mai largi decât referințele bibliografice pe care și le-a strict adecvat tematicii abordate. Obiectivele pentru fiecare studiu și le-a trasat în mod tranșant, spre a le realiza adeseori până la mici detalii, de unde și o anumită sensibilitate de autor dedat ascetic intimității savantice, mereu îndrituită recunoașterii înalt calificabile dinspre semeni. Deschis spre dezbateri pe numai temeuri profesional considerabile, un atare istoric „s-a văzut”, poate și din cauza tonului său de parcă impunătoare „cathiheză istoriografică”, prea „tăios” câteodată și ca nutrit de omenească fire, expus controverselor asupra cărora și-a făcut un titlu de specială, chiar predilectă, preocupare, la defel întâmplător, „vârsta” seniorialității profesionale. Lectura comparativă a cărții de debut, *Dragoș și Bogdan, întemeietorii Moldovei. Probleme ale formării statului feudal Moldova* (București, 1973) și a celei de încununare doctorală, *Întemeierea Moldovei. Probleme controversate*, s-ar dovedi mult elucidantă în sensul facerii de titlu de felul menționat. S-a și simțit „dator” să cuprindă în *O lămurire* pentru cartea *Întemeierea Moldovei* cuvinte de neuitabilă „învățătură”:

Am înțeles că e mai comod să se formuleze observații «critice» în ședințe de comunicări, să se strecoare ironii ori înțepături în note la studii cu subiecte mai apropiate sau mai depărtate [...], decât să-și ia cineva osteneala de a încerca o nouă construcție [...], până la înnoirea cea mai neașteptată. Am văzut, dintr-o dată, partea de zădărnici pe care o cuprinde (la noi, probabil, mai mult decât în alte spații istoriografice) efortul de a antrena pe alți specialiști în dezbaterile unor probleme controversate și mai ales de a provoca discuții prin mijlocirea recenziilor critice. Lipsa exercițiului critic prin frecventarea rarissimă a criticii științifice (confundată aceasta cu adoptarea atitudinii ostile) a putut fi o cauză a acestei situații; comoditatea pe care o asigură repetarea lucrurilor știute și consacrate, la rândul lor, prin deasa afirmare de unii înaintași a putut fi o altă cauză.

Propensiunea întru dezbateri specios calificabile asupra *problemelor controversate* s-a tot „văzut” cu atât mai spectaculoasă cu cât „a fășnit” dinspre un autor de cărți, studii sau articole reprezentând, care mai de care, borne insurmontabile valoric pentru devenirea literaturii de specialitate a diverselor *teme* abordate/abordabile. Acea propensiune s-a și resorbit adeseori forței de veridicitate a scrierilor goroveiene, relevantă, aceasta, și de *marile cărți*, *Princeps omni laude maior*. *O istorie a lui Ștefan cel Mare* (Putna, 2005) și *Maria Asanina Paleologhina. O prințesă bizantină pe tronul Moldovei* (Putna, 2006), realizate, ambele, în colaborare cu Maria Magdalena Szekely, printr-o frumoasă și adevărată împărtășire de gând, cuvânt și simțire asupra personalităților și faptelor trecutului istoric. Aceeași propensiune i-a îndreptat Profesorului Gorovei „atenția” și înspre timpurile moderne ale istoriei noastre. Și-a îndreptat-o, firește, scrutător, ca dinspre înaltă medievistică ori de pe solide aliniamente tematice, de la cele de domnii, ctitorii și dregătorii la cele de cărți și cărțurari. Și-a învrednicit acea „atenție” ca „împletire” profesională a unui mare proiect, centrat de domniile Moldovei de până înspre cumpăna secolelor XVI și XVII, cu un altul, ocazionat sau orientat de edițiile critice ale monografiilor lui P. P. Panaitescu consacrate cărțurilor Nicolae Milescu-Spătarul, Petru Movilă și Dimitrie Cantemir, ultimul nume fiind și de domnitor. Solicitat, pentru respectivele ediții, de soția lui Petre P. Panaitescu, Silvia, „animată de fidelitatea foarte fermă care a caracterizat-o întotdeauna [...] să pună ordine în moștenirea științifică a marelui istoric”, Ștefan Sorin Gorovei a căutat, de la bun începutul angajării sale, încă de prin anii '70 ai secolului trecut, „să se îngrijească” nu atât de o nouă ținută editorială a acelor cărți, cât de datele genealogice ori biografice ale personalităților ce le-au fost, uneia sau alteia, de subiect monografic. Studiile ce-au rezultat, într-un decurs de vreo trei decenii, și le-a reunit printr-un volum impresionant supraintitulat *Între istoria reală și imaginar*, cu însă esențializant tematic subtitlu de *Acțiuni politice și culturale în veacul XVIII* (Iași, 2003). Cursul studiilor i-au fost autorului lor ca de „odisee” istoriografică,

[...] de la grămăticul Nicolae („Milescu”) la Mitropolitul Gheorghe IV, care – într-un context nou și cu alte copuri – a valorificat micul text din 1655 al celui dintâi, iar pe urmele povestirii Mitropolitului Gheorghe ajungându-se la *Cronica paralelă*, în care se află cea mai veche consemnare a ei, la Grigoraș, logofătul Mitropoliei, personaj a cărui biografie și a cărui activitate culturală erau [...] total necunoscute, și la actul Sinodului din 1 ianuarie 1752 – act *plăsmuit* al unui *Sinod inexistent*.

Conexe unei atare „odisei”, au putut fi abordări de multiple aspecte ținând de ceea ce Xenopol și Iorga, la timpul lor, au considerat a fi *modernitatea românească de esență culturală*, care, mai nou, prin surmontare de „clișeu” marxist de „feudalism dezvoltat”, se rescrie ca *primă modernitate românească*.

Un alt mare proiect, de fapt *program* istoriografic, angajat de Ștefan Sorin Gorovei în colaborare cu Dumitru Năstase, „fiu al orașului <Iași>”, întors acasă după două decenii de exil, doctor în Istorie la Sorbona, *doctor honoris causa* al Universității «Alexandru Ioan Cuza» și Profesor asociat la Facultatea de Istorie a acesteia”, s-a convenit a fi de *cercetări privind ideologia medievală a puterii*. A rezultat, din *program*, un, de crezut, prim volum de studii, *De potestate. Semne și expresii ale puterii în Evul Mediu românesc* (Iași, 2006), dispuse, într-un triumphi de dezbateri general-orientative asupra tematicii, cele de D. Năstase, Ștefan S. Gorovei și Benoit Jouidiou, iar într-un al doilea, de contribuții speciale, cele de Sorin Ifțimi, Maria Magdalena Szekely și Petronel Zahariuc, cu, în *anexă*, un text de Petre Ș. Năsturel, adecvat, firește, mizei întregului act editorial. Miza, în definitiv, a *programului* de speciale cercetări, a fost insuflată, cum în *Precuvântare* la volum notează Ștefan S. Gorovei, de profesorul Năstase,

[...] constructorul unui ansamblu de interpretări privind istoria noastră medievală, punând la contribuție componenta bizantină a vechii culturi românești într-o aplicare *sui generis*, menită să identifice forme de gândire și de trăire despre care niciun contemporan al lor nu s-a exprimat în chip exact; dar acele realități au lăsat urme în cuvinte și în imagini, fiecare

încărcate de *simboluri*, a căror descifrare rămâne întotdeauna pe cât de delicată, pe atât de riscantă.

Prin înseși înțelesurile sale, *ideologia* – poate mai curând spus *fenomenul* – *puterii* a suscitât reflecții istoriografice „conduse de învățătura” că se cuvine

[...] *să încercăm a vedea realități de dincolo de imaginea cu care suntem, în mod tradițional obișnuiți. Altfel chestionate și altfel citite, sursele scrise și sursele vizuale pot constitui călăuze în explorarea unui teritoriu familiar strămoșilor noștri de acum patru-cinci veacuri, dar de care suntem, azi, cu totul instrăinați.*

Iar ca dinspre temeinicia „explorării” aceluși „teritoriu” a putut scruta istoricul Ștefan Sorin Gorovei *modernitatea românească culturală*. Și-a urmat și pentru așa ceva *credița* inscriptibilă în marmură că „*nu e suficient să cucerești un adevăr – trebuie să-l comunic, să-l aperi și să-l conduci spre biruință*”.

Gheorghe Cliveti